

NOTISER

Industrins avtryck. Perspektiv på ett forskningsfält. Dag Avango och Brita Lundström (red.). Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Stockholm/Stehag 2003. 474 s., ill. ISBN 91-7139-605-5.

I förordet till denna festskrift till Marie Nisser tackar redaktörerna henne för den stora insats som hon har gjort i ämnet industriminnesforskning. Den ligger nära kulturmiljövården, men har alltmer börjat omfatta problemområden rörande industri, teknik och kultur, med andra ord industrisamhällets förändringsprocesser. De i boken ingående 18 uppsatserna har fördelats på fyra block: Kontinuitet och förändring, Industriminnen som kunskapskälla, Från artefakt till minne samt Industrihistorien i samhället. Bland författarna märks Gösta Arvastson, Jan af Geijerstam, Anders Houltz, Maths Isacson, Kerstin Morger och Sverker Sjölin.

Ämnets framväxt presenteras av Maths Isacson, som även vågat sig på en intressant strukturanalytisk modell till ett antal möjliga framtida forskningsområden för industriminnesforskningen, men i tillbakablickar saknar jag att Thorsten Althins och Sigvard Strands för helhetsbilden grundläggande insatser ej finns med.

De otaliga namn som figurerar på de nära 500 sidorna hade nog också motiverat förekomsten av ett personregister. Kanske hade redaktörerna tänkt därpå först då den vackra boken redan förelåg i tryck?

I Anders Houltz uppsats, "Plats för historia i ingenjörsutbildningen", ges bakgrunden till KTH och frågan om ett svenskt tekniskt museum. 1923 års stora Jubileumsutställning i Göteborg ansågs till vissa delar ha varit allt för värdefull för att skingras efter utställningssommarens slut; till dessa hörde Industriminnespaviljongen. Denna del borde istället bli grunden för ett svenskt tekniskt museum, ansåg man, med professor Edvard Hubendick i spetsen, lärare i förbränningsmotorer vid KTH. Han konstaterade, att den av många intresserade sedan årtal närda tanken att äntligen kunna etablera ett tekniskt museum hade av Göteborgsutställningen egentligen redan förverkligats som genom ett trollslag. Det borde

därför få anses som "nationens plikt, att åt framtiden rädda vad Göteborgsutställningen med sådan framsynt offervillighet samlat", ansåg han och fick snabbt hela Ingenjörsvetenskapsakademien, IVA, med sig.

Förberedelserna, insamlingsarbetet, utställningen och katalogen konstaterades hålla högsta kvalitet med museimän som Thorsten Althin och Sigurd Erixon bakom skapelsen. Men skulle resultatet komma Göteborg eller Stockholm till godo? Striden kom att avgöras till Stockholms fördel. Det gick emellertid många år innan ett tekniskt museum kunde slå upp sina portar. Först 1936 stod Tekniska museet i Stockholm färdigt, byggnaden i stram funktionalism, ritad av Ragnar Hjorth och med Thorsten Althin i chefsstolen. I Göteborg då? Jo, här tog sig museistyrelsen äntligen på 1950-talet en samlingarna som "blivit över". Förtjänsten härför var egentligen ingenjören Åke Åbergs, som lagade byggnadens tak, gjorde föremålen fria från rost och satte en del maskiner igång.

Gösta Arvastsons uppsats "Människor, berättelser och verktyg, perspektiv på varven och bilfabrikerna" hör otvivelaktigt till de bästa i denna minnesskrift, skriven som den är i en anda av impressionistisk etnografi på senkapitalismens globala arbetsmarknad.

Flertalet av bokens uppsatser håller god kvalitet, några är lysande. Det får därför betecknas som ett lyckokast, att de samlats kring industrins avtryck med perspektiv på angivna forskningsfält.

Allan T. Nilson, Göteborg

Carita Johansson: *Skånska möllor – väderkvarnarna i Skåne*. Eget förlag. 2003. 311s., ill. ISBN 91-631-3487-X.

För den som ägnat drygt tio år av sitt liv åt att forska om skånska kvarnar och andra blev det något av en chock att konfronteras med omslaget till "Skånska möllor". Det strålade mot besökaren på Bok- och biblioteksmässan 2003 i ett litet bås med tryck av Preses Nams i Riga, ett litet tryckeri som är väl värt att minnas. De kvarvarande

skånska väderkvarnarna – med eller utan vingar – dokumenteras i ett färgbildsflöde som nästan är bedövande. Drygt 400 färgbilder i olika format lär boken innehålla. Det är alltså en prakt- och presentbok och sådana bör man vara misstänksam emot. Här har jag emellertid fallit pladask. Utan att göra anspråk på att vara annat än utbildad bildbetraktare vågar jag ändå påstå att bildmaterialet håller hög kvalitet alltifrån stora stämningsbilder – som en skymningsvy av allén upp till Kronetorps mölla vid Arlöv – till små instruktiva detaljfoton som hjälper läsaren att förstå kvarnens uppbyggnad och funktion. Naturligtvis dominerar exteriörerna men Carita Johansson förmår oftast göra dem bildmässigt intressanta.

Som medieproducent är Johansson uppenbarligen proffs. Som kvarnforskare – eller kommentator – är hon amatör, men då ska det sägas att hon är det i ordets ursprungliga innebörd – något helt och hållet positivt. Hon skriver beundransvärt brett. Det är inte bara de skånska kvarnbyggnaderna boken handlar om. Läsaren får också nyttiga insikter om t.ex. malningen och om arbetet på möllan. Litet folktrö och sägner m.m. kommer också med. Den holländska möllans uppbyggnad får en initierad beskrivning på dryga tjugo sidor. Beundransvärd är den faktsäckade genomgången av ”Skånes väderkvarnar från A till Ö” – ca 200 sidor.

Kvarnhistoriken har sina små skönhetsfläckar – i mitt tycke. Något annat vore märkligt. Det är inte lätt att göra den slutliga sammanfattningen utifrån den lätt motsägelsefulla litteraturen. Men nog sträcker författaren onödigt ut halsen när hon säger att kunskap om vindkraften sannolikt fördes till Medelhavsländerna på 600-talet och att stubbamöllan troligen var ”en oberoende uppfinning av goterna i norr”. Det är tveksamt om man ens kan tala om goter vid den tid stubbamöllan föddes. Men mina tveksamheter är på det hela taget marginella. Författarens strävan att sätta in utvecklingen i ett vidare ekonomiskt och politiskt perspektiv är då mer värt att notera.

Sammanfattningen blir att detta är ett vackert verk som man inte behöver vara skåning eller ”mölletokig” för att falla för. Det är också en utomordentligt ambitiös och kunnig framställning. Som ett exempel på det senare kan jag nämna att jag i litteraturförteckningen hittade en exsk artikel som jag själv inte kom ihåg!

Sven B Ek, Göteborg

Arbete och redskap. Materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialismen. Nils-Arvid Bringéus (red.). Carlsson Bokförlag, Stockholm 2003. 5:e uppl. 444 s., ill. ISBN 91-7203-538-2.

En klassiker har nu kommit ut i en femte upplaga med nytt Förord och en Efterskrift av Nils-Arvid Bringéus i samarbete med övriga författare.

Arbete och redskap kom ut första gången 1971, då Bringéus ombads att utarbeta en riksgiltig studieplan. Där infördes introduktionsblocket ”Materiella kulturprodukter och näringsliv”. Tillsammans med flera etnologer, var och en expert inom sitt område, gavs denna kursbok ut.

1979 kom den fjärde omarbetade upplagan ut; den inleddes med tre nyskrivna kapitel som behandlar arbete, redskap samt material och teknik, kapitlet Mat och dryck ersattes då av Matberedning. Nu efter många år ges boken ut i en ny utgåva där texterna och bilderna är desamma, men kapitlen är kompletterade med nya forskningsrön och -synpunkter i kortfattad form och nyare arbeten redovisas kapitel för kapitel i efterskriften. Kompletteringar av de kapitel som var skrivna av numera avlidna forskare har gjorts av kollegor.

Tidigare recensenter i *Ethnologia Scandinavica*, Bjarne Stoklund (1972) och Ragnar Pedersen (1980) ansåg att *Arbete och redskap* med sina koncisa texter borde fylla en viktig funktion också i övriga skandinaviska länder. Det gäller nog än idag, men i ännu högre grad i Sverige av idag, där kulturarvet diskuteras intensivt. Det har också under senare år avknoppats flera nya ämnesområden där materiell kultur spelar en viktig roll och där boken säkerligen kommer att få stor användning, t.ex. inom museologi och i olika studiecirkel.

Arbete och redskap fungerar även bra som uppslagsbok, inte minst tack vare det stora antalet foton från olika delar av landet. Bengt Svensson och Hanna Nerman gjorde de utmärkta marginalteckningarna av byggnader, möbler, dräkt detaljer, redskap och andra föremål, som inte bör betraktas som normaltyper utan som konkreta exempel redan till första upplagan.

Margareta Tellenbach, Bjärred